

STOJAN SORČAN*

Slovensko sociološko srečanje

(Gozd-Martuljek, 4. in 5. junija 1992)

Slovenski sociologi oziroma vsaj tisti del, ki smo organizirani v Slovenskem sociološkem društvu (v nadaljevanju SSD), smo se v začetku junija t.l. zbrali v Gozd-Martuljku na tradicionalnem letnem srečanju, kjer smo po treh letih imeli tudi skupščino SSD. Od vseh diplomiranih sociologov v Sloveniji nas je bilo na srečanju bolj malo, čeprav je približno osemdeset udeležencev postalo v zadnjih nekaj letih že konstantno število. V upravnem odboru SSD si iz strokovnih in družabnih razlogov seveda močno želimo, da bi se tovrstnih srečanj udeležilo čim več sociologov, zato tudi poskušamo iz leta v leto narediti srečanje zanimivo za različne profesionalne skupine sociologov. Že nekaj let namreč hočemo na teh srečanjih konceptualno izenačiti obravnavane teme, ki se gibljejo od običajnih teoretičnih (npr. tradicija, modernost, postmodernost, aktualna misel Maxa Weberja, Talcotta Parsonsa...), posebnih sociologij do posameznih praktično uporabnih socioloških področij (npr. socialna politika, zaposlovanje, regionalizem, šolstvo...). Letošnje srečanje je morda še prav posebej kazalo to težnjo.

Razpravljanje o *teoretski konvergenci v sodobni sociološki misli* naj bi kot rdeča nit vsaj implicitno povezovalo druge okrogle mize na srečanju, in sicer o privatizaciji družbenih dejavnosti, sociologiji in seksizmu, sociologiji v šolah in postsocializmu. Pa jih ni najboljše. Sociologom bi zaradi tega težko kar koli očitali, še najmanj pomanjkanje občutka za razvoj sociološke teoretične podlage in njene prakseologije na Slovenskem. Tisti, ki so se na srečanju ukvarjali s teoretično konvergenco v sociologiji (njihovi prispevki so objavljeni v reviji SSD in IDV Družboslovne razprave, št. 13), so namreč vsi po vrsti molče priznavali problematičnost problematiziranja, kaj šele udeležanje te sociološke oziroma metodološke kategorije, ki nedvomno odpira neko novo ali vsaj drugačno smer razvoja sociologije. Po besedah pobudnika in tudi moderatorja razprave o konvergenci *dr. Frane- ta Adama* je »v središču pozornosti dela sociološke misli (Giddens, Alexander idr.) ponoven premislek o stičnih točkah med posameznimi pristopi (šolami) in paradig- mami, ki bi omogočili oblikovanje bolj integriranega konceptualnega okvira. Čeprav tu ne moremo pričakovati kakšnih spektakularnih rezultatov, pa je ven- darle razvidno, da poudarek ni več na poudarjanju razlik (divergenc), temveč na iskanju nekega skupnega minimalnega imenovalca. Z drugimi besedami: teoretska konvergenca pomeni komunikacijo med paradigmami, odmik od ekskluzivizma in redukcionalizma« (Sociološke novice, št. 25, Ljubljana, 1992). Poleg izvrstnega pre- voda *Jeffreyja Alexandra* in *Bernharda Giesena* Od redukcije k povezavi: pregled razprave o mikro-makro povezavi, ki predstavi mikro-makro razcep v klasični

* Mag. Stojan Sorčan, raziskovalec na FDV.

sociološki teoriji, prvi sintetični formulaciji Maxa Webra in Talcotta Parsonsa, obnovo multiparadigmatske razprave ter povezovanje nasprotij, je najgloblje v to razpravo posegel *mag. Grega Tomc* z besedilom *Osebnostna konstrukcija realnosti*. Že sam naslov nam daje slutiti, da gre za drugačen koncept, kot ga sociologi v zadnjem času tako radi uporabljamo, namreč za koncept »družbene konstrukcije realnosti« Thomasa Luckmana in Petra Bergerja. Narejen je premik z družbene na osebno raven. In zato G. Tomc na koncu besedila zapiše, da moramo povezavo med mikro- in makroravnijo analize »najprej razumeti kot povezavo med jazom, menoj in drugimi. To, kar potrebujemo, pa je nov, ekskluziven pristop, ki bo za začetek jasno razmejil tisto, kar vemo, od tistega, v kar verjamemo, kar torej le mislimo, da vemo. Začnemo lahko z ugotovitvijo, da je družba pojem in da obstaja samo v naših glavah...« (*Družboslovne razprave*, št. 13, Lj., 1992, str. 74).

Dr. Rudi Rizman pa v besedilu *Sociologija in vprašanje postmodernosti* razmišlja o epistemoloških, analitičnih in metodoloških implikacijah postmodernosti v sodobni sociologiji. Ugotavlja, da »sociologija nujno potrebuje strateške (teoretične) inovacije, ki bodo vključevale vse tri njene konstitutive ravni: empirično-analitično, interpretativno in kritično (refleksivno)« (*Družboslovne razprave*, št. 13, Lj., 1992, str. 38). Vsebinsko se nanj navezuje besedilo *mag. Stojana Sorčana* *Od parcialne teorije znanosti k integrativni teoriji znanosti, tehnologije in družbe*, kjer iz zgodovinsko-epistemološkega vidika proučuje razvoj znanstvenih teorij in njim pripadajočih teorij znanosti v tehničnem in kibernetičnem obnebu kultur.

Dr. Mojca Novak pa je na podlagi generalizirane konkretne empirične evidence razpravljala o (perifernih) posebnostih (post)socialističnih družbenih sistemov, do katerih ugotovitev je prišla s produktivno konvergenco konceptov teorije modernizacije in teorije odvisnosti.

Na podlagi predstavljenih tez je sledila zanimiva razprava, v kateri pa poleg referentov in »akademske strukture« ni sodeloval nihče drug. Med razpravljajočimi se je kazala potreba po intenzivnejšem teoretičnem dialogu, vsem je namreč kar naprej primanjkovalo časa, da bi povedali še to in ono, in precej pomembnega so res povedali; med radovednim poslušalstvom pa se je marsikdo naivno spraševal, le kako, da si vseh teh in še vseh tistih napovedanih stvari nis(m)o uspeli že povedati v Ljubljani. Res, le čemu? Morda nas je letošnji Gozd-Martuljek izzval, da smo teoretsko konvergenco vzeli čisto zares, namreč *kot komunikacijo* med paradigmami in odmiki od ekskluzivizma in redukcionalizma tudi v naši sociologiji. Če je res tako, nas po Gozd-Martuljku čaka prijetna sociološka osvežitev v smislu večje profesionalne odprtosti in intenzivnejšega dialoga ter sodelovanja.

Tudi sociološko obravnavanje *seksizma* in še zlasti seksizma v sociologiji lahko prispeva k zasuku v razvoju naše sociologije. Na okrogli mizi, ki jo je na to temo organizirala *dr. Maca Jogan*, je beseda tekla o (ne)seksističnih potencialih v teoretičnih raziskavah, epistemoloških načelih in odprtosti spoznavnega postopka za hierarhijo med spoloma in o empiričnem raziskovanju ter praktični uporabi znanja za potrjevanje (ali rahljanje) androcentrične kulture in moško dominirane organizacije vsakdanjega življenja. K (re)produkciji seksizma je namreč z vzpostavljanjem bipolarnega modela razum (= moško)/čustvo (= žensko) prispevala tudi sociologija. *Mag. Zdenka Šadl* je v besedilu *Razum/čustvo v preteklem in sodobnem razvoju sociologije* razgrnila način tematizacije čustev in razuma v sociološki znanosti. *Tomaž Mencina* je v prispevku *Maskulinizem proti kulturi ženskosti* (Oris seksizma v popularni /heavy metal/ in underground /novi metal/ glasbi) zanimala produkcija in obnavljanje seksizma v različnih glasbenih zvrsteh. K (re)produkciji ali k destrukciji modelov mišljenja in obnašanja, ki so pomembni

za ohranjanje seksizma kot celostne prakse, lahko veliko prispeva tudi televizija. *Doroteja Verša* je v besedilu Televizijska podoba spolov predstavila rezultate empirične analize podobe spolov na slovenski televiziji. V prispevku Občutljivost (starih in novih) pravil sociološke metode za spolno hierarhijo kot inherentno lastnost družbene strukture je *dr. Maca Jogan* izhajala iz trditve, da stopnja občutljivosti za hierarhijo med spoloma v sociološkem spoznavnem postopku ni naključna, temveč je zamejena s ključnimi epistemološkimi pravili in teoretskimi opredelitvami bistvenih značilnosti družbe. »Ženska narava v (slovenskem) katolicizmu« pa je naslov prispevka, v katerem je *mag. Srečo Dragoš* na podlagi temeljite analize razlagal A. Mahnič, A. Gosarja, A. Trstenjaka, E. Kocbeka in A. Stresa dokazal, da se – kljub razlikam – obravnave »prave« ženske in moške narave pri vseh avtorjih vedno končajo neugodno za družbeni položaj ženske v primerjavi z moškim.

O spreminjanjem se profesionalnem statusu in vlogi sociologije je bilo marsikaj povedano tudi na izredno pomembni okrogli mizi pedagoške sekcije *Sociologija v šoli*, ki sta jo pripravila *mag. Andreja Barle* in *mag. Stane Andolšek*, kjer se je pokazalo, da ima teoretična sociologija lahko povsem praktične posledice. Ker se s prenovi programov srednjih šol spreminja tudi položaj sociologije kot splošnoizobraževalnega predmeta, je beseda tekla predvsem o nujnosti oblikovanja strategije razvoja in vključevanja sociologije v srednješolske programe. V razpravi oblikovana stališča pedagoške sekcije je kasneje sprejela tudi skupščina SSD. Kot imperativ položaja sociologije v šolskem sistemu sta bili sprejeti dve osnovni funkciji:

- temeljna znanja iz sociologije so podlaga uspešnejši usmeritvi za življenje v družbi in pripomorejo k izboljšanju zmožnosti interpretacije značilnih družbenih procesov in pojavov;
- v nadgradnji temeljnega dela se na srednješolski ravni dijak/dijakinja seznani s sociologijo kot znanstveno disciplino, kar je primerna podlaga za nadaljnji študij družboslovja.

Nadalje je pedagoška sekcija zavzela stališče, naj se sociološka znanja kot temeljna znanja o družbi pridobivajo na vseh srednjih šolah in ne le na gimnazijskih programih, in sicer v višjih letnikih. Upravni odbor SSD naj se prične ukvarjati z organizacijsko pripravo priročnika in izbora besedil s področja sociologije za srednje šole. Fakulteta za družbene vede pa naj v smislu možnega nadaljnjega pedagoškega usposabljanja organizira podiplomski študij tudi za sociologe pedagoge. Hkrati pa je pedagoška sekcija protestirala zaradi neustrezno pripravljenih sprejemnih izpitov na FDV. Kot osnovno merilo za vpis na FDV niso upoštevana družboslovna znanja, pridobljena na srednji šoli, s čimer se zanikata pomen in status teh znanj in ne nazadnje tudi same fakultete. Za naslednje šolsko leto zato SSD odločno zahteva uvedbo sprejemnih izpitov tudi iz temeljnih družboslovnih znanj.

Kako pa sociologija lahko tematizira družbeno in politično prakso, se je pokazalo na okroglih mizah o *Privatizaciji družbenih dejavnosti (možnosti in omejitve)* in o *Postsocializmu (iz »prehodnega obdobja« v »predhodno obdobje«)*. Iztočnica prve okrogle mize, ki jo je organiziral *dr. Veljko Rus*, je bila njegova misel, da se privatizacija v družbenih dejavnostih razlikuje od privatizacije na ekonomskem področju po tem, da so socialni cilji pomembnejši ali pa vsaj enako pomembni kot ekonomski. Čeprav se skuša s privatizacijo zdravstva, šolstva, socialnega varstva itd. povečati kakovost storitev in zmanjšati njihovi stroški, pa po drugi strani privatizacija ne sme ogroziti zanesljivosti v socialnem varstvu, zdravstvu in šolstvu,

so člani raziskovalne skupine IDV (*Peter Beltram, dr. Majda Černič, dr. Mitja Kamušič, dr. Zinka Kolarič, Nada Stropnik in mag. Maja Vojnovič*) pripravili povzetke svojih raziskovalnih rezultatov in oblikovali odprta vprašanja o obravnavani temi.

Mag. Drago Kos pa je v skladu s konceptom, da letno srečanje ne bi smelo miniti brez razprave o aktualnih družbenih razmerah na Slovenskem, organiziral okroglo mizo o postsocializmu. Meni, da je refleksija obdobja po socializmu teoretsko izzivalno početje, ki zlasti v publicistiki spodbuja zelo kontroverzne ideje, ki segajo od lahkotnega izenačevanja postsocializma in postmodernizma do pesimističnih napovedi retrogradnih teženj v slovenski družbi. Razprava, v kateri so sodelovali *dr. Ivan Bernik, dr. Peter Klinar, dr. Zdravko Mlinar, dr. Mojca Novak* idr., je poskušala poiskati pravo mero med obema poloma in ponuditi sociološko interpretacijo obdobja, v katerem živimo.

Skupščina SSD je bila nedvomno tudi pomemben dogodek v Gozd-Martuljku. Ne samo zaradi volitev novih organov SSD, sprejema kodeksa sociologov, temveč tudi zaradi plodne razprave o vlogi SSD pri profesionalizaciji sociologije na Slovenskem. Marsikaj pohvalnega je bilo povedano, še več pa tistega, kar bi bilo v prihodnje treba še postoriti. Naj omenim samo nekatere vidike razprave. *Dr. Z. Mlinar* je ugotavljal protislovje med vse večjo kakovostjo delovanja društva ter povečanim številom diplomiranih sociologov in med vse manjšo aktivnostjo članov društva. Zato bo treba s primerno aktivnostjo oživeti regionalna društva in preseči institucionalne meje akademske sociološke skupnosti ter sociologe povezati čez te meje (*dr. P. Gantar*). Sociološka srečanja pa bo treba zasnovati tako, da ne bodo prevladovala akademske teme, temveč tako da bo ob praktičnih temah prostor tudi zanje (*mag. D. Kos*). Po besedah *dr. F. Adama* bi se to moralo pokazati v drugačni obliki srečanj, ki bi predpostavljala večjo spontanost in aktivnost udeležencev, npr. workshopi. *Dr. V. Rus* je ob tem poudaril občutek ogroženosti stroke. Zaznaven je namreč odtok ljudi iz sociologije, ki so v zadnjih letih postali sociokrati. Zato moramo razmisliti, kako organizirati našo stanovsko organizacijo in kako jo sploh uporabljati. Enkrat bomo namreč morali razrešiti svoj stanovski problem, morda tako, kot so ga npr. medicinci z ustanovitvijo medicinske zbornice. Za prihodnja sociološka srečanja pa predlaga, naj se organizirajo po zgledu srečanj ekonomistov, ki vsako leto pripravijo oceno ekonomske politike. Sociologi pa bi lahko pripravili oceno socialnega sistema in socialne politike. Takšen koncept bi nedvomno povečal našo profesionalno intenzivnost in tudi družbeno odmevnost.

Postavljalo se je tudi vprašanje, ali ločevanje in »odtok« nekaterih skupin (npr. kadrovikov in kulturologov) iz sociologije pomeni deprofesionalizacijo sociologov. Nekateri so menili, da gre pri tem za funkcionalno diferenciacijo, za bogastvo stroke, drugi pa, da gre za izgubljanje sociološke identifikacije in oblikovanje neke nove profesionalne identitete. Prav o profesionalizaciji sociologije pa je izredno kritično spregovorila *dr. Maca Jogan*. Opaža, da je po 32-ih letih sistematičnega izobraževanja stopnja profesionalizacije na isti ravni, kot je bila na začetku. Prisotna je pasivna profesionalizacija, ki se je razbohotila v zadnjih desetih letih. Po njenem mnenju je zato treba na novo in drugače zastaviti delo društva in matičnih institucij ter napraviti desetletni načrt razvoja sociologije, ki mora obsegati premislek o produkciji kadrov, delovanju na različnih področjih ob različni stopnji profesionalizacije sociologije ter medosebnih odnosih med sociologi.

Po *dr. Z. Mlinarju* pa je ključno vprašanje sociološke profesionalne identitete, kako ob zoženem prostoru (Jugoslavija/Slovenija) doseči strokovno preverjanje.

Pri mednarodnem sodelovanju je treba upoštevati samostojnost in spontanost. Mednarodne reference določajo domače preference, pravi dr. V. Rus. Zavzema se za profesionalno hierarhijo. Sociologi si avtonomnost lahko prislužimo le s profesionalno hierarhijo, ne pa z demokracijo. Zato bi bilo nujno, da društvo čim prej razmisli o svoji mednarodni politiki. Dr. P. Klinar ob tem opozori na zaplete, ki nastajajo med zagotavljanjem strokovne pluralnosti in profesionalne hierarhičnosti. Toda podoba ni črna, temveč prej kritična. Sociologija je na razpotju, ki pa nas mora pripeljati le k večji profesionalizaciji.

Korak k njej je tudi sprejem *Kodeksa profesionalne etike SSD*, ki ga bo odslej naprej ob diplomu prejel vsak sociolog. Kodeks je nastal v delovni skupini (dr. M. Jogan, dr. A. Kirn, mag. T. Kramberger) katedre za sociologijo (6. 6. 1990) in se oblikoval na številnih razpravah, tako da je nedvomno izraz soglasnega razumevanja članov/ic društva o tem, kakšno je etično neoporečno delovanje. Kot je zapisano v uvodu kodeksa, želimo z njim »pri sociologih povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se lahko pojavijo med njihovim delom, jim ponuditi temeljne vzorce za praktično ravnanje in jih hkrati spodbuditi k večjemu zanimanju za ta vprašanja v procesu permanentnega (samo)izobraževanja« (Kodeks profesionalne etike SSD, Ljubljana, 1992, str. 2).

Ne nazadnje pa je treba omeniti še to, da je SSD v Gozdu Martuljku dobilo novo vodstvo. Dosedanji predsednik dr. Frane Adam je predsednikovanje predal dr. Zinki Kolarič. Ob tem so se mu člani društva zahvalili, prav tako vsem drugim organom društva, in mu izrekli pohvalo za opravljeno delo. V nov upravni odbor so bili izvoljeni dr. Mojca Novak (podpredsednica), mag. Stojan Sorčan (sekretar), dr. Pavel Gantar (mesto pripada Oddelku za sociologijo na FDV), dr. Rudi Rizman (mesto pripada Oddelku za sociologijo na FF), Martina Trbanc, Andrej Fištrovec, Božo Glazer, Lojze Pluško, mag. Tone Kramberger in mag. Samo Hribar. Izvoljena sta bila tudi *nadzorni odbor* (predsednik je mag. Drago Kos) in *častno razsodišče* (predsednica je dr. Maca Jogan). Za *častnega člana* pa je bil soglasno imenovan *prof. dr. Veljko Rus*.

Letno srečanje v Gozd-Martuljku smo sklenili s prijetno opombo dr. M. Jogan, da bomo čez tri leta, tj. na naslednji skupščini SSD l. 1995, praznovali 30. obletnico institucionaliziranega delovanja sociologije na Slovenskem.

ZDRAVKO MLINAR*

Mikro- in makrosociologija v prostorsko-časovnih koordinatah

Uvod

Uvodoma naj pojasnim, zakaj je smiselno in potrebno to temo poudarjati kot predmet sociološke obravnave. Poleg neposrednega povoda, tj. poziva Slovenske-

* Dr. Zdravko Mlinar, redni profesor na FDV.